

Het Eastmangebouw: een Brusselse erfgoedparel verleent onderdak aan het Huis van de Europese geschiedenis

SAMENVATTING

Het Eastmangebouw, in het hart van de Leopoldwijk en vlakbij de Europese instellingen, biedt onderdak aan het Huis van de Europese geschiedenis, dat in mei 2017 zijn deuren zal openen. Met de keuze en renovatie van deze voormalige tandheelkundige kliniek wordt de geschiedenis van dit stukje markant Brussels en Europees erfgoed weer voor het voetlicht gebracht. De tandheelkundige kliniek werd opgericht door George Eastman, de stichter van de firma Kodak. De kliniek werd in 1935 gebouwd in het Leopoldpark, dat sinds het einde van de 19e eeuw een centrum van wetenschap en ontspanning was. Het gebouw diende achtereenvolgens als openbare kliniek, onderwijscentrum en rusthuis. In 1985 werd het gehuurd door het Europees Parlement dat er administratieve diensten, een drukkerij en een kinderdagverblijf in huisvestte. Na verloop van tijd vonden ook andere Europese instanties, zoals de Europese Ombudsman en de Europese Rekenkamer, er hun stek. In 2009 besliste het Europees Parlement om er, na een ambitieuze renovatie en uitbreiding, het Huis van de Europese geschiedenis in onder te brengen. Dat Huis zal aan de hand van een geavanceerde museale presentatie de Europese geschiedenis van de voorbije twee eeuwen laten zien. Zo kan het Eastmangebouw zijn traditie van educatie en onthaal in een nieuwe vorm voortzetten.

Bron: Architectenbureau Chaix & Morel et Associés, Paris JSWD, Köln. Beeld: © E.Young / AACMA – JSWD

Inhoud van de briefing:

- De filantroop George Eastman
- Het Leopoldpark en de tandheelkundige kliniek
- De Eastmankliniek, wetenschap en solidariteit
- De kliniek en het Europees Parlement
- De verbouwing in verschillende stappen
- Het project "Huis van de Europese geschiedenis"
- Belangrijkste referenties

De filantroop George Eastman

George Eastman wordt in 1854 geboren in Waterville (New York, Verenigde Staten). Op jonge leeftijd overlijdt zijn vader en George begint als 14-jarige te werken, eerst in de verzekeringssector, daarna bij een bank. Tien jaar later maakt hij kennis met de fotografie en dat doet hem zijn échte roeping ontdekken. Hij werkt dan dag en nacht in de keuken van zijn moeder aan een vereenvoudiging van het fotografieproces en ontwikkelt een procedé met droge plaat waarop hij in 1880 octrooi aanvraagt. Vier jaar later doet hij een revolutionaire uitvinding waarmee hij de weg naar de cinematografie vrijmaakt: een film van celluloid. In 1888 richt hij Kodak op, een bedrijf waarmee hij een fortuin zal verdienen.

George Eastman staat ook bekend om zijn grote gulheid. Hij deelt immers een groot deel van zijn fortuin uit aan liefdadigheidsinstellingen, en een derde van de aandelen van zijn onderneming gaat naar zijn werknemers – een vroege versie van de huidige aandelenbezitregelingen voor werknemers. Getroffen door het gebrek aan aandacht voor de tand- en mondverzorging van kansarme kinderen, financiert Eastman een eerste tandheelkundig centrum dat in 1917 in Rochester (New York), waar de eerste Kodakfabriek staat, wordt ingehuldigd. De inwoners van de stad kunnen er gratis hun tanden laten verzorgen, en George Eastman zet zijn goede werken voort met de oprichting van soortgelijke instellingen in Londen, Rome, Parijs, Stockholm en Brussel. In 1931 schenkt Eastman een bedrag van één miljoen dollar aan de Commissie voor Openbare Onderstand van de stad Brussel om een modelinstelling voor tandheelkundige verzorging op te trekken die gratis zorg zal verlenen aan arme kinderen uit de agglomeratie. De keuze valt op een stuk grond van 2 000 vierkante meter aan de rand van het Leopoldpark en de eerste steen wordt gelegd in 1934.

Het Leopoldpark en de tandheelkundige kliniek

Het Leopoldpark en de wetenschap

Als overblijfsel van de oude Maalbeekvallei is het Leopoldpark in het midden van de 19e eeuw aanvankelijk een Engels landschapspark, bedoeld voor ontspanning en mondain vertoon. Bezoekers komen er kijken naar de evenementen en curiositeiten van de Société royale de Zoologie, d'Horticulture et d'Agrément. Rond de eeuwwisseling stelt de Belgische industrieel Ernest Solvay voor om er een wetenschapspark in te richten. Solvay heeft namelijk een passie voor wetenschap en organiseert regelmatig ontmoetingen tussen de grootste wetenschapsmensen van zijn tijd, onder meer Marie Curie, Henri Poincaré, Albert Einstein en Paul Langevin. Met de steun van de stad Brussel en enkele privémeccenasen worden al snel vijf instellingen opgericht in het park: de instituten voor fysiologie, hygiëne, anatomie en sociologie, en een handelsschool. Vanaf de jaren 1920 verhuizen deze instellingen stuk voor stuk naar de nieuwe campus van de Vrije Universiteit van Brussel. De tandheelkundige kliniek van George Eastman gaat in 1935 open, na een inhuldiging in aanwezigheid van koning Leopold III en koningin Astrid, een maand voordat zij door een ongeval om het leven zal

Michel Polak (1885-1948)

Michel Polak is een in Mexico geboren, Zwitserse architect die na zijn studies in Zürich en Parijs vooral in België werkzaam was. De stad Brussel kan bogen op enkele van zijn belangrijkste werken – vaak in art deco – waaronder grote hotels en herenhuizen zoals de Villa Empain. Momenteel geven twee van zijn gebouwen onderdak aan Europese "instellingen": het Résidence Palace (de Europese Raad) en het Eastmaninstituut (het Huis van de Europese geschiedenis).

komen. In 1955 vestigt het lyceum Émile Jacqmain zich in het voormalige instituut voor fysiologie.

Bouw van de tandheelkundige kliniek

De bouw van het Eastmaninstituut wordt toevertrouwd aan architect Michel Polak, die inspiratie vindt in de plannen van de kliniek in Rochester en die voor de uitvoering van de werken en de inrichting een beroep doet op gerenommeerde ondernemingen uit de omgeving. Het gebouw is bekleed met witte steen en omvat vooraan een centraal blok van 15 x 31,4 meter, geflankeerd door twee zijgevels van elk 11,4 x 35,4 meter die iets vooruitspringen. Een monumentale arduinen trap leidt de bezoeker naar de centrale hal die bovenaan versierd is met beeldhouwwerk en voorzien is van een monumentale deur omgeven door decoratief smeedijzer. Het schrijn- en timmerwerk is in de stijl van de jaren 1930 uitgevoerd met kostbare houtsoorten uit Congo. In de zijvleugels bevinden zich een aula, een klein museum voor orthodontie, een bibliotheek, een vestiaire en sanitair. Op de eerste verdieping vinden we een ruimte voor radiografisch onderzoek, operatie-, verdovings- en extractiekamers, slaapzalen voor meisjes en jongens en laboratoria. Op de eerste verdieping van het centrale blok staan 26 moderne tandartsstoelen in drie rijen opgesteld in een grote ruimte waar veel licht valt door grote raampartijen die voorzien zijn van metalen kozijnen.

Figuur 1 – Bouw van het Eastmaninstituut, 1934

© University of Rochester Medical Center, Eastman Institute for Oral Health

De Eastmankliniek, wetenschap en solidariteit

De kliniek draagt hygiëne hoog in het vaandel en beschikt over de voor die tijd modernste medische uitrusting. Bovendien heeft ze ook veel aandacht voor haar jonge bezoekers. Polak is ervan overtuigd dat een kliniek zo prettig mogelijk moet zijn en dat kinderen deze niet te veel met een ziekenhuis moeten associëren. Daarom probeert hij wit zoveel mogelijk uit te bannen en door kleuren te vervangen, zowel op de vloer als aan de muren. De wachtkamer wordt opgefleurd door muurfresco's van de Belgische schilder Camille Barthélémy, die enkele scènes uit de beroemdste fabels van de La Fontaine illustreren. In het midden van de zaal staat een bronzen volière met exotische vogels die de kinderen moeten afleiden van het bezoek aan de tandarts dat hen te wachten staat. Het Eastmaninstituut behandelt ongeveer 150 kinderen per dag. Bovendien worden er ook cursussen gegeven aan studenten tandheelkunde en vinden er wetenschappelijke conferenties plaats in de congreszaal met meer dan 150 zitplaatsen.

De kliniek en het Europees Parlement

Vanaf 1955 is in het gebouw ook een rusthuis, residentie Eastman, gevestigd. Na meer dan 50 jaar tandheelkundige zorg beslist het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) van Brussel echter de medische activiteiten stop te zetten en het rusthuis te sluiten om het gebouw toe te voegen aan zijn privébezit. Het Europees Parlement dat vanaf de jaren 1970 enkele niet zo praktische ruimtes aan de Keizerslaan gebruikt, wil met het oog op de ontwikkeling van de activiteiten van zijn politieke fracties en commissies in Brussel een pand laten bouwen in de Belliardstraat, dat in eerste instantie door de Belgische regering zal worden gehuurd die het dan zal doorverhuren aan het Parlement. Het Eastmangebouw bevindt zich vlakbij de Belliardstraat¹ en in 1985 wordt het door het OCMW verhuurd aan het Europees Parlement. Het huurcontract wordt verschillende keren verlengd voordat het gebouw in 2008 definitief wordt aangekocht via een erfpacht van 99 jaar.

1985 is een belangrijk jaartal in de geschiedenis van het Parlement omdat de instelling dan bij resolutie beslist over de verdere ontwikkeling van zijn vestiging in Brussel en over de bouw van een plenaire vergaderzaal met ten minste 600 zitplaatsen². Omdat de lidstaten het niet eens kunnen worden over één vestigingsplaats voor de Europese instellingen – iets waar het Parlement wel op aandringt – gebruikt het Parlement de uiterst kleine manoeuvreerruimte die het in het kader van de Verdragen heeft om zijn werkzaamheden te reorganiseren. De Europese Akte die dan wordt voorbereid, moet de rol van het Parlement versterken. In deze context organiseert het Parlement in 1983 voor de tweede keer een plenaire zitting in Brussel, in het Congrespaleis aan de Ravensteinstraat. Dit initiatief stuit echter op technische problemen en leidt tot de conclusie dat het Parlement moet beschikken over eigen infrastructuur³, die beter aangepast is aan zijn werkzaamheden en aan de toekomstige uitbreidingen (Spanje en Portugal in 1986).

Figuur 2 – Wachtkamer van het Eastmaninstituut met volière, 1935

Bron: Archives d'Architecture Moderne, Brussel

In 1986 werkt slechts 11 % van de personeelsleden van het Parlement in Brussel en volgens een telling uit 1983 hebben deze 413 kantoren in de Belliardstraat en 80 kantoren in de Stoomslepersstraat. De ambtenaren van het Parlement zitten echter krap en in afwachting van de bouw van nieuwe infrastructuur komt het Eastmangebouw goed van pas. Vanaf 1985 vinden er in het Eastmangebouw verschillende conferenties plaats, maar worden er ook een cafetaria, een drukkerij en vergaderzalen gevestigd voordat deze ruimten in 1993 worden omgevormd tot een kinderdagverblijf voor ongeveer 220 kinderen van personeelsleden. Daarna huisvest het gebouw verschillende

Europese verenigingen, zoals Femmes d'Europe, de Fondation Pégase en Les Choeurs des Communautés européennes. Na verloop van tijd komen ook bepaalde diensten van de Europese Ombudsman en de Europese Rekenkamer in het gebouw terecht.

Het Leopoldpark met zijn vele gebouwen, zoals het Pasteurinstituut en de Solvaybibliotheek, wordt in 1976 gedeeltelijk geklasseerd. Het Eastmangebouw wordt niet in de monumentenlijst opgenomen. De gevels van het gebouw aan de kant van het Leopoldpark behoren echter tot het geklasseerde gedeelte van het park. Hierdoor wordt het eenvoudiger om het gebouw te renoveren en het een meerwaarde te geven als cultureel centrum en als onderdeel van een bredere herwaardering van het Leopoldpark. Op 17 juni 2009 keurt het Bureau van het Europees Parlement de plannen goed om het Eastmangebouw te laten dienstdoen als Huis van de Europese geschiedenis.

De verbouwing in verschillende stappen

Het Europees Parlement schrijft in juli 2009 een internationale wedstrijd uit in drie fasen. Tijdens de wedstrijd gaat veel aandacht naar onderdelen zoals de museografische vormgeving van het project, toegankelijkheid voor mensen met een mobiele beperking, de analyse van de behoeften en de raming van de bedrijfskosten, de milieueffecten en de energieprestaties van het gebouw. De laatste fase van de wedstrijd eindigt begin 2011 met de bekendmaking van de winnende groep bestaande uit Atelier d'architecture Chaix & Morel et Associés (Frankrijk), JSWD Architekten (Duitsland) en TPF Engineering (België). Het project voorziet met name in een hedendaagse uitbreiding, samen met de

restauratie van de originele gevels en bepaalde ruimten om het historische karakter van het gebouw te bewaren. Om het hele programma voldoende ruimte te kunnen bieden, moet de oppervlakte van het huidige gebouw worden verdubbeld: het project loopt verder over het binnenplein en op het dak van het gebouw. Daar zal een uitbreiding van drie verdiepingen verrijzen die echter de oorspronkelijke architecturale opbouw met een centraal blok en axiale symmetrie verder zal versterken. Op het

oude dak komt een opbouw van gezeefdrukt glas die het interieur onthult en verhult: in deze transparante doos lijken ondoorschijnende prisma's te zweven.

In 2012 wordt de kostprijs voor de uitbreiding en renovatie van het gebouw geraamd op 31 miljoen euro, die van de tentoonstelling – waaronder een groot bedrag voor

Figuur 3 – Project voor het Huis van de Europese geschiedenis, zijaanzicht

Bron: Architectenbureau Chaix & Morel et Associés, Paris JSWD, Köln Image:

meertaligheid – op 21,4 miljoen euro. Tijdens de architectuurwedstrijd brengt het project een levendig debat op gang, over de gepastheid van het project zelf en over de inbedding ervan in de Brusselse nabije architectuur. De laatste jaren wordt altijd een dergelijk debat gehouden bij de bouw van belangrijke musea, en dat is ook legitiem. Het Parlement moedigt dit debat verder aan door in 2012 een tentoonstelling te organiseren met de projecten van de kandidaten en het uiteindelijk gekozen ontwerp. Bovendien organiseert het tal van vergaderingen met verenigingen van buurtbewoners.

Het project "Huis van de Europese geschiedenis"

Het idee om een museum over Europa in te richten is niet nieuw. Al in de jaren 1990 vat de Europese Commissie het idee op om Europese zalen te openen in diverse grote Europese musea⁴. Ook wordt in 1997 het privéproject Museum van Europa opgezet in Brussel, waarbij als "voorsmaakje" twee tentoonstellingen en een reizende tentoonstelling worden gehouden.

Verscheidene Europese landen hebben overigens projecten opgezet voor een groot nationaal museum. In Duitsland wordt dat een succes, met het *Haus der Geschichte* in Bonn. Het Nationaal Historisch Museum, een project dat in 2006 door het Nederlandse parlement wordt opgestart, wordt in 2010 echter stopgezet. Ook het project *Maison de l'histoire de France*, naar wens van president Nicolas Sarkozy, belandt weer in de onderste la, niet alleen vanwege de kostprijs (80 miljoen euro) maar ook vanwege de kritiek op het schrijven van een nationaal verhaal. In de Verenigde Staten daarentegen zijn sinds het einde van de Koude Oorlog in Washington verschillende musea opgericht die het idee van een groot nationaal verhaal vermijden (*United States Holocaust Memorial Museum*, *National Museum of the American Indian*).

In dit verband kan het project van het Huis van de Europese geschiedenis, dat in februari 2007 officieel wordt gelanceerd door Hans-Gert Pöttering in zijn inaugurele toespraak na zijn verkiezing tot voorzitter van het Europees Parlement, ambitieus worden genoemd. In december 2007 wordt een comité van deskundigen opgericht, samengesteld uit negen historici en museumspecialisten uit heel Europa⁵. Dit comité legt in september 2008 een eerste ontwerp voor, voor het Huis van de Europese geschiedenis⁶. Er wordt besloten dat het Huis van de Europese geschiedenis eerst en vooral mensen van allerlei slag en gezindte een

Figuur 4 – Project voor het Huis van de Europese geschiedenis – interieur

Bron: Architectenbureau Chaix & Morel et Associés, Paris JSWD, Köln
Image: © E.Young / AACMA – JSWD

beter inzicht moet geven in de recente geschiedenis van ons continent door die te plaatsen in de context van de voorgaande eeuwen, waarin ideeën en waarden vorm hebben gekregen via vaak lange en moeizame processen. Het museum wil de burgers ook de middelen aanreiken om de geschiedenis van de Europese integratie, haar bevoegdheden, vooruitzichten en uitdagingen met een kritische blik te bekijken⁷. Daarom wordt het Huis van de Europese geschiedenis opgevat als een plaats van informeel leren, een kader waar de bezoekers kennis kunnen verwerven door hun beleving van het museum. In het Huis zullen de bezoekers worden ondergedompeld in de Europese geschiedenis, wordt hun nieuwsgierigheid naar hun eigen geschiedenis geprikkeld en worden ze aangespoord na te denken over de huidige koers van Europa. Door de geschiedenis van de Europese integratie te presenteren in de bredere context van de Europese geschiedenis van de 20e en 21e eeuw, moet het Huis van de Europese geschiedenis dus een aanvulling vormen op het Parlementarium, dat in 2011 werd ingehuldigd en dat gericht is op de geschiedenis van de opbouw van Europa en de werking van het Europees Parlement. De bezoekers van de Europese wijk kunnen beide instellingen bezoeken, naast andere interessante plekken zoals de plenaire vergaderzaal, de esplanade en de protocollaire toegang, zodat ze een volledig beeld krijgen van de werking van het Europees Parlement met, op de achtergrond, de Europese geschiedenis.

Het hart van het Huis van de Europese geschiedenis zal worden gevormd door een permanente tentoonstelling die de ontwikkeling beschrijft vanaf de 19e eeuw en de ellende van de Eerste en Tweede Wereldoorlog, via de Koude Oorlog, de val van het IJzeren Gordijn en de Berlijnse muur naar de verdere Europese eenwording, met hier en daar uitstapjes naar de oorsprong van het continent, de middeleeuwen en de moderne tijden.

De verschillende verdiepingen van het museum worden ingericht volgens een chronologisch-thematische logica. In het hele traject worden vele perspectieven geboden rond casestudy's, die vragen oproepen bij de bezoeker. De bovenste verdieping met haar "open" plafond wijst op de oneindige mogelijkheden van de Europese toekomst. Het is ook een plek waar de bezoekers even kunnen uitrusten en hun indrukken kunnen verwerken. Het Museum van de Europese geschiedenis heeft zich laten inspireren door het gehele arsenaal aan werkwijzen die hedendaagse musea gebruiken om bezoekers een belevenis voor alle zintuigen te bezorgen, via voorwerpen, visuele en audiovisuele elementen en tekst en uitleg in de vierentwintig officiële talen van de Europese Unie.

Naast de permanente tentoonstelling zullen er ook andere activiteiten worden georganiseerd, onder meer tijdelijke en reizende tentoonstellingen, en een brede waaier van evenementen en publicaties. Een doelstelling van het museum is bovendien om naast tentoonstellingen en rondleidingen een pedagogisch programma aan te bieden, waarbij de bezoeker wordt uitgenodigd om vragen te stellen bij zijn benadering van de Europese geschiedenis en de erfenis die deze voor de hedendaagse wereld heeft nagelaten.

De opening van het Huis van de Europese geschiedenis in november 2016 zal een nieuwe dimensie geven aan een bezoek aan het Europees Parlement en zou ongeveer 350 000 extra bezoekers per jaar moeten aantrekken. Het Eastmangebouw bewaart dus zowel zijn innoverende karakter op het vlak van inrichting als zijn wetenschappelijke roeping en zijn openheid naar het publiek. In die zin is het ongetwijfeld niet te veel

gezegd dat het Huis van de Europese geschiedenis het Leopoldpark voor een stukje doet terugkeren naar de bron.

Belangrijkste referenties

Building a house of European History. A project of the European Parliament, Luxembourg, Publicatiebureau van de Europese Unie, 2013, 52 blz.

S. Clark et J. Priestley, *Europe's Parliament, People, Places, Politics*, London, John Harper Publishing, 2012.

T. Demey, *Bruxelles, chronique d'une capitale en chantier*, deel 2: *De l'Expo 58 au siège de la CEE*, Brussel, Paul Legrain, 1992.

C. Mazé, *La fabrique de l'identité européenne, dans les coulisses des musées de l'Europe*, Paris, Belin, 2014.

Noten

¹ Speciaal verslag van de Rekenkamer inzake het huisvestingsbeleid van de Instellingen van de Europese Gemeenschappen, PB C 221 van 3 september 1979, blz. 1.

² Europees Parlement, resolutie over de vergaderfaciliteiten in Brussel, 24 oktober 1985, doc. B2-1120/85.

³ In de zaal kan niet elektronisch worden gestemd en de stemmen bij naamafroeping kunnen niet worden geteld. Agence Europe, 28 april 1983.

⁴ Véronique Charléty, *L'invention du Musée de l'Europe, contribution à l'analyse des politiques symboliques européennes*, opgenomen in *Regards sociologiques*, 27-28, 2004.

⁵ Camille Mazé, *La fabrique de l'identité européenne, dans les coulisses des musées de l'Europe*, Paris, Belin, 2014.

⁶ Comité van deskundigen, *Conceptuele basis voor een Huis van de Europese geschiedenis*, Europees Parlement, oktober 2008.

⁷ Taja Vovk van Gaal en Christine Dupont, *The House of European History, Entering the minefields: the creation of new history museums*, opgenomen in *Conference proceedings from EuNAMus*, 2012.

Disclaimer en copyright

De inhoud van dit document valt uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van de auteur en de hierin geuite meningen geven niet noodzakelijkerwijs het officiële standpunt van het Europees Parlement weer. Het is bedoeld voor de Parlementsleden en het personeel van het EP in het kader van hun parlementaire werkzaamheden. Reproductie en vertaling toegestaan, tenzij voor commerciële doeleinden, met bronvermelding en voorafgaande kennisgeving en verzending van een kopie naar het Europees Parlement.

© Europese Unie, 2016

ep@ep.europa.eu

<http://www.ep@ep.parl.union.eu> (intranet)

<http://www.europarl.europa.eu/thinktank> (internet)

<http://epthinktank.eu> (blog)

